

Харизматична риторика: реакція на виклики часу

ВІТА ТИТАРЕНКО

8 ТРАВНЯ 2019

Ще донедавна поширені були прогнози про незабарне зникнення релігії, проте сьогодні зрозуміло, що вона нікуди не планує щезати. Сучасні люди так само, як і раніше, звертаються до релігії в пошуках відповідей на одвічні екзистенційні запитання: хто ми, навіщо й куди йдемо? А Церкви й релігійні організації, як у кожному епоху, шукають стратегій взаємодії зі світом, адекватних проблемам сьогодення.

Серед гілок християнства найдинамічніше розвивається та пристосовується до мінливих історичних умов протестантська, особливо в її п'ятидесятницько-харизматичному вияві. Адже п'ятидесятництво виникло щойно на початку ХХ століття, а 1999 року вже півмільярда осіб належало до п'ятидесятницьких, харизматичних і неохаризматичних деномінацій (варто уточнити, що в світовій релігійній статистиці, на відміну від української, здебільшого не розрізняють п'ятидесятників і харизматів¹). Нині кількість послідовників харизматизму, за різними даними, уже сягає позначки 600 мільйонів. Тому не дивно, що сучасні дослідники, визначаючи «живучість релігії» та її плюралізацію, серед магістральних тенденцій християнства ХХІ століття виокремлюють зсув християнства на Південь і його харизматизацію – це стрімка тенденція, що має всі підстави для утвердження в третьому тисячолітті.

Чому саме харизматизація, незважаючи на можливі похибки в підрахунку прихильників, стала незаперечним трендом у християнстві? Чим насправді є цей релігійний феномен? На чому він ґрунтується? Чому визначатиме обличчя християнства в найближчій перспективі? Відповідь на ці непрості запитання можна шукати у двох площинах: по-перше, християнство мусить постійно переосмислювати себе в межах нових світоглядних установок; по-друге, харизматичні напрямки, виникнувши на хвилі постмодерну, якраз і є однією з таких форм модернізації християнства. В епоху становлення суспільств нового типу вони апелюють до «вічних цінностей» повернення до первісного християнства, інтерпретуючи їх відповідно до свого розуміння.

Говорячи про харизматизацію, необхідно згадати й іншу, пов'язану з нею тенденцію: кінець ери західного християнства. І цього факту вже не можна заперечувати – він засвідчений. Ще 1998 року конференція з нагоди 50-ї річниці створення Всесвітньої ради Церков відбулась у Зімбабве. Зсув християнства до Екваторіальної Африки має виразне харизматичне забарвлення. Тому можна очікувати й подальшого поширення на цих теренах «найбіднішої» гілки християнства – п'ятидесятників-харизматів. А «найбіднішої» тому, що, попри лозунг «Католицька Церква – для бідних!» й заклик Папи Франциска не боятися відкрити уми й серця до бідних, звернений до учасників Давоського форуму, «бідні» все-таки обирають харизматів. Чому так стається? Безперечно, тих, хто приєднується до харизматичних рухів, приваблюють саме маніфестації духовних дарів – зцілення, пророцтва, говоріння мовами (та їх тлумачення), чудеса тощо: «Ми [харизмати – прим. авт.] підносимось у спілкуванні з Богом на такий рівень, який раніше здавався б казкою. Я говорю так тому, що ми маємо той самий дух віри, що й Бог»².

В епоху становлення суспільств нового типу харизмати апелюють до «вічних цінностей» повернення до первісного християнства, інтерпретуючи їх відповідно до свого розуміння.

Вірячи в можливість втручання Господа в сьогодення, харизмати очікують Його знамень, як це було й за часів Ісуса Христа, й аргументують свої сподівання незмінністю Божої сутності. Тому вони наполягають на відродженні автентичної першоапостольської віри. А що Церкви як структури в ранніх християн не було й усі члени громади активно брали участь у служіннях (що сприяло сходженню Святого Духа), то, за визначенням харизматів, дари Святого Духа даються не окремим вірянам, а зібранню загалом, і не просто для особистого використання, а для переображення життя всього зібрання. Відкриті, публічні, надприродні й навіть демонстративні прояви хрещення Святим Духом покликані єднати вірян у єдиному релігійно-екзальтованому пориві, емоційну складову якого складно переоцінити. Її домінування зумовлене ще й тим, що харизмати не мають єдиного авторитету чи катехизму, де їхнє вчення було б викладене струнко й послідовно. Їхня теологія перебуває в динаміці становлення, що можна пояснити різними причинами: як переконанням у тому, що все необхідне для їхньої віри міститься в Біблії, так і браком якогось єдиного релігійного центру. Деномінаційне становлення харизматів відбувається під керівництвом різних лідерів, спираючись на їхні нові одкровення. З одного боку, це забезпечує динаміку й виживання спільнот, з іншого – ускладнює їх уніфікацію й універсалізацію.

Від вірян-харизматів часто можна почути твердження штибу «Мені подобається цей пастор / ця Церква / цей вірш із Біблії / сьогоднішнє служіння». Але чи означає це згоду з вірою та вченням? Адже теологічні пошуки й богословське доктринальне становлення харизматів набувають форм, які, з одного боку, привабливі для певних верств населення, а з іншого, можуть викликати «культурний шок». Богослужіння часто схожі на скаутські свята з елементами спортивних шоу та специфічних культових практик афроамериканської субкультури (підтримання високого рівня екзальтації, постійне плескання в долоні, тісний контакт між проповідниками і зібранням вірян, підбадьорливі вигуки, виступи гуртів прослави, голосна музика тощо). Інша важлива складова – спрощення сенсів, доведене до межі, за якою вся доктрина може бути унаочнена у формі графіків, схем, малюнків. Такий витончений примітивізм розрахований на людину, розгублену в переповненому інформацією світі, яка прагне отримати прості, вичерпні, зрозумілі й несуперечливі відповіді на «кляті» екзистенційні запитання. І їй справді дають у край прості відповіді, гранично конкретизуючи як гріх, так і шлях, що

забезпечує життя вічне.

Крім емоційного наповнення й задоволення духовного запиту, вірянам пропонують активне служіння: справу євангелізації, головну в діяльності харизматичних деномінацій. Як наголошують самі харизмати, основна мета харизматичного руху полягає в тому, аби повернути людей і спільноти «до розуміння Біблії та християнства в такому їх вигляді, як розуміли це Апостоли, коли Ісус Христос дав їм доручення, говорячи: «Ідіть по цілому світові та всьому створінню Євангелію проповідуйте! Хто увірує й охреститься, буде спасений, а хто не ввірує, засуджений буде. А тих, хто ввірує, супроводити будуть ознаки такі: у Ім'я Моє демонів будуть виганяти, говоритимуть мовами новими, братимуть змії; а коли смертодійне що вип'ють, не буде їм шкодити, то кластимуть руки на хворих і добре їм буде!» (Марка 16:15-18)»³.

Церкви й організації, що діють в умовах «релігійного ринку», змушені конкурувати між собою, а релігійні сенси, вплітаючись у механізм ринкових відносин, стають елементом моди.

Інтенсивність євангелізаційної діяльності харизматів заслуговує на окрему увагу. Наприклад, програма «Посольства Божого» під очільництвом Сандея Аделаджі мала риси, які можна було б означити як «релігійну інтервенцію»: лунали заклики «зруйнувати твердині», «узяти землю для Ісуса Христа», «підкорити міста, країни», куди вони прийдуть. Масштабність планів вражала – 20 мільйонів розкаяних в Україні, 50 тисяч пасторів, 500 мільйонів тих, хто пізнає Христа через місіонерів у всьому світі. А на богослужіннях послуговувалися риторикою, яку ще в 1970-х роках описала Меріон Дірмен: «Християнське життя постає не як шлях пацифізму, жертвності й упокорення. Навпаки, “перемога”, “подолання”, “дисциплінований розум, що мислить позитивно” та схожі фрази лунають так часто, що виникає враження, ніби ти на зібранні Дейла Карнегі»⁴. Утім, заради об'єктивності варто нагадати, що не всі висновки однаково застосовні до всіх харизматів. Їхні деномінації існують диференційовано – якщо одні об'єднуються в союзи, то інші залишаються відокремленими. Це зумовлено розмаїттям лідерів, пасторів, чиї особистості іноді важать більше, ніж їхня теологія. Засновники харизматичних деномінацій в Україні – Аделаджа, Мадава, Мунтян та інші – закономірно стали пізнаваними «обличчями» своїх спільнот, тож на думку частіше спадають конкретні персони, ніж організація загалом. Окремі пастори нерідко формують альтернативні моделі поведінки,

по-своєму трактуючи ресурси й завдання спільнот; промовистий приклад на українських теренах – релігійна діяльність Сандея Аделаджі чи Володимира Мунтяна. Перший заплямував себе причетністю до різноманітних афер; другий же влаштовує доволі одіозні богослужіння, спрямовані на зцілення, вигнання бісів, зняття родових проклять, демонструючи «фольклорну магію» з елементами християнства. На жаль, поведінка окремих пасторів харизматичних деномінацій формує громадську думку, яка – помилково – спрямована на всіх харизматів.

Людям притаманне прагнення до релігійних пошуків. Результат цих шукань залежить від запитів, очікувань, сприйнятливості конкретної особи, а їх свободу на державному рівні забезпечує Конституція. Але дуже влучними здаються слова австрійського лютеранського теолога й соціолога Пітер Берґера, який говорив, що Церкви й організації, що діють в умовах «релігійного ринку», змушені конкурувати між собою, а релігійні сенси, вплітаючись у механізм ринкових відносин, стають елементом моди. Харизматизм, породжений глобалізаційними й постмодерними тенденціями, ще має пережити «дитячі» хвороби становлення, проте його стратегії – емоційне співпереживання хрещення Духом Святим, євангелізаційну активність, спрощену доктринальність, утвердження гендерної рівності вірян, орієнтованість на успіх у поцейбіччі тощо – можна сприймати як маркери, вказівки на стан сучасного суспільства.

ВІТА ТИТАРЕНКО

8 ТРАВНЯ 2019

Примітки

1. Такі дані найчастіше наводять як кількість п'ятидесятників – зокрема у дослідженнях Pew Research Center, Forum on Religion & Life та ін.
2. Аделаджа С. Приготовьтесь к жатве: грядущая слава Сиона. – К., 2001. – С.14.
3. Харизматизм як течія християнства // Релігійна панорама. – 2002. – № 3(19). – С. 70.
4. Dearman M. Christ and Conformity. A Study of Pentecostal Values // JSSR. – Vol. 13. – №14. – December 1974. – P. 443.